

E. Sommer, jihlavský rodák

Poslední desetiletí německé Jihlavy, na první pohled naprosto cizí a v myslích českých spoluobyvatel poznamenané šovinistickými a přímo nacistickými náladami, skrývají kladné hodnoty, které nemohou právě dnes zůstat nepovšimnuty. Nejde jen o jevy tak významné, jako byla spolupráce českého a německého dělnictva, o tvůrce, kde velikost díla zatlačuje národnostní aspekt, jako tomu je např. u G. Mahlera, nýbrž přímo o osobnosti, které nám přibližuje to, v čem bylo největší jablko sváru, totiž jejich boj proti nebezpečí německého fašismu. K takovým osobnostem patří i Ernst Sommer, pokrokový německý spisovatel. Ze čtenářů jeho poslední u nás před několika roky vydané knihy „Poslání Tomáše Münzera“ sotva kdo věděl, že autor je jihlavský rodák.

Ernst Sommer se narodil 29. října 1888 v Jihlavě, kde jeho otec měl v tehdejší Špitálské, dnes Komenského ulici č. 36 menší výrobu a obchod cukrovinkami. Ve své literární vzpomínce na Jihlavu, v článku „Staré moravské město“, připomíná starobylý dům na náměstí. Byl to dům rodičů jeho pozdější ženy Leontiny, rozené Illony; dávná a památná jihlavská rychta byla ve třicátých letech nahrazena novostavbou dnešního domu obuvi. E. Sommer vystudo-

val jihlavské gymnasium a potom dosáhl r. 1912 ve Vídni doktorátu práv. Absolvoval povinný rok u krajského soudu v Jihlavě a stal se advokátním koncipientem v Ústí n./Labem a v Duchcově. Ale jeho občanské povolání provázela intenzivní činnost literární a veřejná, pro něž si jej dnes připomínáme.

Již před první světovou válkou a na jejím začátku vydal své první dvě beletristické práce (Gideons Auszug, Vídeň 1913, Der Fall des Bezirksrichters Fröhlich, Liberec 1915). Po válce se usadil jako advokát v Karlových Varech. V dalších letech se věnoval především svému povolání, ale literární činnost nepřerušil. Avšak teprve nástup nacismu v Německu jej inspiroval po letech k nové románové práci. Ve svých „Templářích“ varoval ve snadno srozumitelné časové metamorfóze proti hrozícímu nebezpečí. Zištný boj Filipa Sličného, vedený ve srozumění s papežem Klimentem počátkem 14. století proti bohatému templářskému řádu, se mu stal záminkou k vyličení všech ohavných metod hitlerovského režimu. Bezpráví zakrývané formální legalitou, udačství, intriky, zrada, zbabělost a nízkost provázely tehdy stejně jako v době vydání románu v hitlerovském Německu tuto smutnou kapitolu dějin. Ale sympatie Sommerovy stály na straně těch, kdož tomu všemu čelili odvahou, kterou

spláceli životem. Román měl úspěch. Po německém vydání v r. 1935 vyšel o rok později v českém překladu a ještě po druhé světové válce se dočkal dvou nových německých vydání (1952, 1957). E. Sommer jej pokládal za své nejlepší dílo.

Autor stačil ještě vydat další román „Poselství z Granady“. Vyšel v německém vydání v Moravské Ostravě 1937, znovu 1938 a 1953, v českém překladu 1937, maďarském a polském 1938. Ale tehdy již byl E. Sommer se svou rodinou plně zaměstnáván otázkami politickými. Od počátků svého pobytu v Karlových Varech se E. Sommer účastnil politického života. Byl členem obecního zastupitelstva za sociálně demokratickou stranu a účastnil se vydávání novin „Volkswille“. To mu vyneslo nenávist německých nacionalistů, která se po r. 1933 zásluhou henleinovců stupňovala v přímé útoky a ohrožování. Byl nucen vésti soudní spory s henleinovskými předáky, dostával vyhružné dopisy a telefonické vzkazy. Vytvrval však na místě a teprve posledního dne před obsazením Karlových Varů na podzim r. 1938 opustil město. S pouhou aktovkou a psacím strojem se ocitl v Praze. Prostřednictvím anglického listu News Chronicle se dostal s jinými anti-fašistickými publicisty do Londýna.

Ve skrovných podmínkách svého exilu se věnoval především studiu a literární práci. Trávil celé dny v Britském muzeu a v jiných knihovnách. Odtud vzešla jeho kniha o F. Rabelaisovi, vydaná nejprve švédsky (1940) a teprve po válce i česky (1946) a v Německu (1953, 1954).

V době, kdy se na Západě ještě mnoho nevědělo nebo nevěřilo zprávám o hrůzných nacistických metodách vyhazování lidí, měla velký význam Sommerova „Vzpouza svatých“. Líčila pronásledování židů a nelidské podmínky v koncentračních táborech a mnohým lidem doslova otvírala oči. Ještě po válce sloužila tato kniha jako výchovná četba pro německé vojáky a důstojníky v zajateckých táborech. Po válečném vydání v r. 1943 (Mexico) se dočkala dvojího německého vydání v r. 1946, českého téhož roku, anglického 1948 a holandského 1950.

Na popud čs. emigrační vlády napsal E. Sommer historickou práci o českém odboji proti Ferdinandu II. na počátku třicetileté války. Určité politické a válečné analogie s druhou světovou válkou tu měly podporovat porozumění pro českou věc. Práce vyšla jen v anglickém znění (Into Exile. History of the Counter Ref in Bohemia, London 1943).

Brzy po válce se přihlásila nebezpečná nemoc. E. Sommer s rodinou zůstal v Londýně a věnoval se jen literatuře. V r. 1948 vydal svou knihu u nás v posledních letech nejznámější, Poslání Tomáše Münzera: Táborství a selská válka v Německu. Po berlínském německém vydání vyšel český překlad v r. 1951. Z pokrokového hlediska tu E. Sommer přiblížil čtenáři pohnuté období německé selské války. Líčí tu boj vykořisťovaného venkovského lidu a městské chudiny proti feudálním páňům a proti církvi s nimi spojené. Tomáš Münzer byl ústřední postavou těchto dějů, osobností, která se snažila dovést hnutí k nejradikálnějšímu řešení

všech tehdejších problémů, k okamžitému království božímu na zemi. Náboženským termínem tu bylo označeno společenské zřízení bez třídních rozdílů, soukromého vlastnictví a státní moci.

Z dalších prací Sommerových se dočkala českého vydání kniha Villon, obraz doby a člověka (Praha 1948), vydaná o rok později v Berlíně. Ostatní díla Sommerova vyšla již jen německy (Das Fräulein von Paradis, 1951, Erpresser aus Verwirrung, 1949 a 1957, studie o bouřliváku německého humanismu a reformace Ulrychu Huttenovi (Das Leben ist die Fülle, nicht die Zeit. Porträtstudie Ullrichs von Hutten, 1955), Antinous (román o císaři Hadriánovi, 1956). V pozůstalosti zůstaly rukopisy Hillel, Wirklichkeit und Legende, a nedokončený román Franziskus. Zájem vzbuzuje i rukopisné rozhlasové pásmo o Tomáši Münzerovi (opis v Městském archívu v Jihlavě).

V posledních letech, kdy E. Sommer trpěl nemocí, vzpomínal tento jihlavský rodák na svoje město, kde strávil mládí. Tak vznikl jeho článek o starém moravském městě, uložený

dnes v opise v městském archívu jihlavském. Zajímá nás tam i zmínka o tom, jak našel v londýnském antikvariátě dvě rytiny s jihlavskými náměty — vyhlášení kompaktát 1436 a vjezd Švédů do Jihlavy po kapitulaci v r. 1645 — dnes bohužel nezvěstné. Za neustálé práce ubíhaly poslední dny života. Na podzim roku 1955, 20. září, zemřel E. Sommer v Londýně, daleko od domova.

Mnohé rysy literárního díla Sommerova nám přibližují tohoto autora a nutí připomenout jeho jihlavský původ, aby byl uhájen proti naučným slovníkům, které jej pokládají za Rakušana, snad pro jeho vídeňské vysokoškolské studie. E. Sommer však přes svoji německou národnost je člověk naší země a s ní prošel alespoň počátky její křížové cesty. A v jeho knihách k nám přicházelo poselství, které nám bylo a je blízké: boj proti utlačovatelům, sympatie k vykořisťovaným a bytostný zájem o životní osudy a zápasy těch osobností, které stály v čele boje za lidský pokrok.

Karel Meisl

LITERATURA

Výbor poesie o středověké Jihlavě

Sborníček *Jihlava ve verších staletí*, uspořádaný Františkem Markem a vydaný Krajským nakladatelstvím v Havlíčkově Brodě (1960), přináší v pořadatelských překladech výbor z veršovaných latinských a německých skladeb od počátku 14. století do roku

1848. Při sestavování pozoruhodného, pečlivě komentovaného a sličně vypraveného sborníčku se různou měrou uplatňovala dvojí tendence: šlo o to ukázat, jak se Jihlava jevila středověkým literátům při pohledu „z vnějška“, ale hlavně se překladatel snažil dokumentovat význam Jihlavy jako lokálního kulturního centra, v němž se v důsledku

bohatství města, čerpaného ze stříbrných dolů, značně rozvinul i domácí kulturní ruch.

První tendence je v knížce zastoupena zařazením úryvku z Österreichische Reimchronik Otokara Štýrského o svatbách sirotek po Přemyslovi a dětí krále Rudolfa v Jihlavě 1278 nebo 1279. Zařazení tohoto úryvku je snad jediným sporným bodem knížky — jde tu totiž o Jihlavu jen jako o dějiště určité události. Při středověkém nezájmu o prostředí událostí, zpracovávaných literárními díly, není ovšem divu, že v skladbě nejsou zachyceny individuální rysy města a jeho života. Zařazení úryvku do výboru má proto oprávnění jen v tom, že je literárním dokladem politické významnosti města už v dávných dobách.

Všechny ostatní skladby výboru odpovídají druhé tendenci — přinášejí zajímavé památky literární kultury města od počátku 15. století: latinský oslavný hymnus na Jihlavu, ukázky ze skladeb jihlavských humanistických veršovců (zejména na témata místních událostí a pověstí) i měšťanských, německy píšících kronikářů, písně a popěvky lidového charakteru i ukázky literárního ohlasu společenského života z počátku 19. století až do r. 1848. Jsou mezi nimi pozoruhodné skladby, které vyvolávají otázky po vztahu české a německé slovesnosti na našem území v různých dobách. Zvláště zajímavá by byla odpověď na tuto otázku např. pro oblast folklórní lyriky, z níž zřejmě hodně čerpají lyrická a satirická „jihlavská čtyřverší“.

Všechny skladby výboru jsou pro orientaci čtenáře uvedeny stručnými úvodky obsahujícími základní historické,

literární a kulturně historické údaje; zároveň tyto úvodky kompozičně stmelují všechny ukázky a tvoří výkladovou páteř procházky literární minulostí Jihlavy, prohloubené výtvarným doprovodem Gustava Kruma. Námitky vzbuzují jen formulace úvodků k ukázkám jihlavského meistersangu: podobně jako němečtí kulturní historikové Moravy autor tento zajímavý kulturní projev poněkud přeceňuje, staví-li jej v rámci celonárodní kultury do protikladu k „pouhým“ literátským bratrstvům jiných morav. a českých měst. Je pochopitelné, že meistersang jako specifický projev německého kulturního vývoje se v našich zemích udomácněl právě v bohaté německé Jihlavě (a snad i v Šumperku), v rámci celonárodní kultury zůstal však okrajovým jevem, a to ne pro jazykovou odlišnost (v českých i moravských městech byla i německá literátská bratrstva!), ale především proto, že šlo o kulturní projev odpovídající odlišnému hospodářsko-politickému i kulturnímu vývoji sousedních německých zemí. Rozdíly mezi školami meistersingrů a literátskými bratrstvy jsou tedy projevem rozdílné specifčnosti národních literatur, jak to ukázal už Zikmund Winter ve svém Životě církevním (str. 952).

Pořadatelovy překlady ukázek jsou úspěšné zejména u německých a latinských skladeb psaných přízvukným veršem, hlavně v mladších památkách; v úryvku z kroniky Otokara Štýrského si překladatel snad až příliš vypomáhal přesahy a lidovými obraty a výrazy, nesořodými s charakterem skladby (*radostí byl vedle sebe, vyšperčená*). Pře-

klad časoměrných latinských veršů považují za méně zdařilý: přízvukný překlad dostatečně nevyznačuje rytmický půdorys elegického disticha a překlad proto na mnohá místech vyznívá jako próza.

Třebaže je sborníček Jihlava ve verších staletí určen především k tomu, aby upoutal široký čtenářský okruh a seznámil jej s málo známými oblastmi literárního tvoření a neklade si proto naukové cíle, stává se přece jen díky znaleckému uspořádání a výkladu vítaným podnětem k novému zamyšlení nad řadou teoretických a historických otázek zásadního významu: vztah lokálního kulturního centra k celonárodní kultuře v různých historických obdobích, vztahy mezi českým a německým písemnictvím na našem území a osobité rysy německého písemnictví u nás, určené vztahem k domácímu společenskému prostředí jsou z nich nejvýznamnější.

Jaroslav Kolár

Oslava lidu na Vysočině

Miloslav Bureš: Putování za šátkem, džbánem a holubičkou, str. 151, Havlíčkův Brod 1960.

K sličným knížkám, vydávaným nakladatelstvím v Havlíčkově Brodě, přibyla další. Napsal ji Miloslav Bureš a věnoval ji národopisné tematice. Autor, obdivovatel Vysočiny a jejích chudých krás, se zamýšlí nad celou složitostí života jejího lidu, putuje za její hmotnou i duchovní kulturou a čerpá z ní údaje pro své vypravování. — I když Bureš neměl jistě v úmyslu pra-

covat s průkazným historickým a národopisným materiálem, napsat odborné stati o vybraných úsecích z lidové kultury, přesto si vytkl v úvodu za cíl jít i do pramenů a seznámit nezasvěcence s nejcharakterističtějšími etnografickými prvky svého domova, chtěl v lidech i věcech objevit podobu svého kraje. A to se mu, bohužel, podařilo pouze v části o duchovní kultuře. Jen líbezná mluva zakrývá nedostatky, básnické slovo dominuje na úkor materiálu — a to je škoda.

Bureš si celou práci rozdělil na pět oddílů: 1. Od krásy milovského skla až k lidové písni, 2. Jistota domova, 3. Pohádky ze dřeva a kamení, 4. Jak se vyprávělo, 5. Ze starých poctivých tradic. První část je oslavou sklářské tradice, soustřeďující se v Herálci pod Žakovou horou, v Milovech, Pusté Rybné, Kadově, Vříšti. Autor si všímá tvaru výrobků, výzdoby, barvy, všímá si jejich výrobců. Burešovo slovo tu působí zvlášť podmanivě, čtenář je okouzlen, ale vzápětí ho napadá, proč autor nepracoval alespoň se základními údaji a nepřinesl nové poznatky. Nepřetržitá kontinuita sklářství na Vysočině — už od 16. století, rozmanité výrobní techniky a tvary výrobků, vývoz¹ i ocenění na mezinárodním fóru,² by jistě vyžadovaly rozšíření práce. Právě tak ve stati, v níž si všímá z ženského kroje pouze šátků domácí i tovární výroby, seznamuje se

¹ Z Milov se vyváželo zboží do Rakouska, Španělska, Francie, Smyrny, Damašku a USA (F. B u k á č e k: Zaniklé sklárny v Pusté Rybné a Milovech, ČL 44/1957, č. 3, str. 120).

² Např. sklárna v Milovech získala v roce 1873 I. cenu na vídeňské světové výstavě.

součástí, která nebyla výlučně krajová, měla širší platnost a pro tento kout jsou tolik charakteristické součásti z domácího materiálu — plátna a sukna.³ Ve stati o kadovské huti (str. 34—35) chybějí opět zprávy o výrobě a rozvoji huti.⁴ Nejlépe se podařilo Burešovi ukázat svět horáckých hraček a kouzlo milostných veršů na velikonočních vejcích.

Další oddíly knihy jsou věnovány duchovní kultuře. Autor si všímá zajímavých starých výročních a rodinných zvyků, lidové písně i lidového tance. Vypráví krajové pohádky, které, i když nejsou přepisem přímého vyprávění, mají v sobě prostotu a něhu horských dědů a báb. Nejsou vybrány náhodně, ale tak, aby ukazovaly opakující se koloběh lidského života, aby podtrhly charakteristické přírodní i společenské poměry a hlavně aby dokázaly vítězství dobra nad zlem.

Pro čtvrtý oddíl knihy si autor vybral několik vyprávění podle zápisu sběratele Ignáce Hoška. Jsou to výjimečně krásně stavěné texty od Františka Moravce ze Svojanova, Josefa Svobody z Nedvězího a Františka Škorpíka z Ko-

rouhve, které ještě dokreslují druhý oddíl knihy, věnovaný zvykosloví.

Závěrečná část knihy se zabývá důležitými historickými událostmi na Vysočině. Nejzajímavější jsou zprávy o selských bouřích na Poličsku, o vesnicích Damašku a Betlému a údaje o tiskaři Pavlu Hanusovi. Jen nemůžeme s autorem souhlasit s kladným hodnocením použití švédského meče jako kruhadla na zelí! (Str. 146.)

Přes tyto nedostatky je možno říci, že autor vystihl (alespoň v části o duchovní kultuře lidu na Vysočině) dobře problematiku. Podal výstižný obraz lidové kultury, i když nepracoval s etnografickým materiálem a nedospěl k žádným obecným závěrům. Zdůraznil některé podstatné složky lidové kultury na Vysočině a podařilo se mu ukázat život lidu v dané oblasti. Tyto klady zůstávají v platnosti i při výše uvedených výhradách. Kniha je básní o Vysočině a v tom je také její přínos a zároveň důkaz, že podobné práce nám mohou pomoci při řešení dílčích národopisných otázek a hlavně při rozšiřování zájmu o etnografii v jednotlivých krajích.

Jitka Noušová

³ Kolem roku 1840 bylo v celé oblasti Vysočiny zaměstnáno v textilní výrobě 18 000 lidí, kteří vyrobili ročně zboží v hodnotě 7 miliónů zlatých.

⁴ Roku 1827 byla v Kadově 1 vysoká pec a 4 hamry, v roce 1851 6 vysokých pecí a v železárnách bylo zaměstnáno 1900 lidí.